

Opublikowane na: Mława (mlawa.pl)

Autor: Krzysztof Napierski

Uniszki Zawadzkie: Mauzoleum Żołnierzy Września

Publikowane od
27.05.2022 12:49:53

Mauzoleum żołnierzy Września zlokalizowane jest na przedpolu Mławy, w schronie bojowym, w którym walczyli żołnierze należący do czwartej kompanii II batalionu 80 Pułku Piechoty. Projektantami byli

architekci warszawscy Barbara i Andrzej Wochnowie. Otwarcie mauzoleum odbyło się podczas trzeciego zjazdu weteranów bitwy pod Mławą 12-13 września 1964 roku. W roku 1985, podczas kolejnego zjazdu, został odsłonięty pomnik Polskiego Piechura – Obrońcom Mławy, zaprojektowany przez prof. Kazimierza Zielińskiego.

„1 września 1939 r. o godz. 4.00 od oficera łącznikowego przydzielonego Straży Granicznej wpłynęło do dowódcy I/80 pp mjr Schlichtingera meldunek: „Kompania piechoty i grupa konnych przekroczyła granicę – co robi?”. Odpowiedź brzmiała „Strzela!”. Dowódca baonu złożył natychmiast telegraficzny meldunek dowódcy 80 pp płkowi Stanisławowi Fedorczukowi. W odpowiedzi usłyszał: „Wiszą ruszyć”, co według ustalonego kryptonimu oznaczało wojnę”.

Zasadniczym celem strategicznym obrony Polski podczas kampanii wrześniowej była walka o czas. Między 1 a 4 września 1939 r. północniej Armii „Modlin”, w skład której wchodziły 20 Dywizja Piechoty (płk. dyp. Wilhelm A. Lawicz – Liszka), Mazowiecka Brygada Kawalerii (płk. dypl. Jan Karcz), Nowogrodzka Brygada Kawalerii (gen. bryg. Władysław Anders), II Mazurski Batalion Obrony Narodowej (kpt. Józef Kiernożycki) stawiały opór atakującym z Prus Wschodnich wojskom niemieckim. Do ataku na północne Mazowsze Niemcy wyznaczili 3 Armie gen. Georga von Kehlera złożoną z I Korpusu Armijnego (KA) – (1, 61 DP, DPanc „Kempf”, 206 DP), KA „Wodrig” (1, 12 DP, 1 BK), KA „Brand” oraz XXI KA (21, 228 DP I/10 pcz.). Do dyspozycji 3 Armii oddano 217 DP, 1 BK i 1 Batalion rozpoznawczy, brygady forteczne BF: „Godap” i „Lotzen” wspierane liczną bronią maszynową, czterema dywizjonami artylerii lekkiej i pociągami pancernymi. Blitzkrieg został powstrzymany, a 20 Dywizja Piechoty, główny aktor zmagania w bitwie granicznej armii „Modlin”, zyskała u nieprzyjaciela nazwę „elastycznej dywizji”. Zdobycie nadgranicznych powiatów Niemcy opłacili poważnymi stratami w ludziach i sprzęcie: ok. 1800 zabitych, 4000 rannych i zaginionych. Straty polskie wyniosły ok. 1200 zabitych i 1500 rannych. Miejsce, na którym się znajdujemy, to pole bitwy, gdzie przelewano krew i ginęli ludzie w walce obronnej, gdzie walczyli nasi bracia, ojcowie, dziadkowie. Dzięki ich postawie założony cel, jakim było wspomniany na wstępie czas, został osiągnięty, atak nieprzyjaciela został odparty. Należy podkreślić, iż pozycja obronna w obszarze Mławy nie została przełamana – obrońcy wycofali się z jej obszaru.

Odcinek obrony w okolicy Mławy mający zabezpieczyć granicę z Prusami Wschodnimi podzielono na dwa odcinki: mławski i rzęgnowski. Lokalizacja odcinków wynikała z uwarunkowań geograficznych: zabagnienia, wzniesienia, lasy. Budowę pierwszego odcinka umocnień pomiędzy Turzą Małą a Sławogórzem Starą rozpoczęto 16 lipca 1939 r. (rejon Mławy), a drugiego w obszarze Rzęgnowa 12 sierpnia 1939 r. Budowę umocnień oparto o żelbetowe połowe schrony bojowe, z których do dziś zachowały się 54 z podziałem na linię mławską: 48 schronów (18 km) oraz linię rzęgnowską: 6 schronów (6 km). W dużej mierze widoczny jest także zarys umocnień ziemnych: rowy przeciwczołgowe, stanowiska ogniowe, rowy strzeleckie i dobiegowe. Spośród zachowanych obiektów schronów żelbetowych możemy wyróżnić siedem typów. Mławska linia obrony, odcinki mławski i rzęgnowski, to jeden z najdłuższych zachowanych niemal w całości zespołów lekkich fortyfikacji polskich z okresu międzywojennego. Należy dodać, że przykłady polskich żelbetowych schronów połowych znajdują się także w okolicach Lidzbarka Welskiego, gdzie w roku 1939 stacjonowało lewe skrzydło Armii Modlin, Nowogrodzka Brygada Kawalerii. W założeniu miało powstać 14 obiektów, do wybuchu wojny powstało ich 6.

Budowę umocnień o charakterze odcinkowym rozpoczęto 16 lipca 1939 r. (rejon Mławy) i 12 sierpnia 1939 r. (rejon Rzęgnowa), zgodnie z instrukcją opracowaną w 1939 r. przez saperów sztabu głównego. Prace wykonywali północnie (zespół roboczy 20 baonu saperów i 61 kompanii saperów rezerwy, wspólnie z oddziałami piechoty), kierowani przez dowódcę 20 baonu saperów mjr Juliusza Levittoux. W celu zwiększenia efektywności robót wprowadzono reflektory (praca po zmroku), jak również wykorzystano z pomocy lokalnej społeczność (materiały dostarczano wózkami poleskimi ze stacji kolejowej Mława Wólka). Schrony żelbetowe stanowiły jeden z kluczowych elementów założenia obronnego. Ich uzupełnieniem były połowe stanowiska ogniowe, rowy strzeleckie. Elementy połączone były siecią rowów łącznikowych. Na przedpolu pozycji znajdowały się dwa lub trzy rzędy drutów kolczastych, potykacze oraz niewielkie pola minowe. Na kierunku spodziewanego natarcia broni pancernej

zastosowano przeszkody przeciwczo?gowe w formie rowów oraz zapory wykonanej z trzech rz?dów szyn wbitych w ziemi?. Ograniczony na realizacj? czas wykluczy? realizacj? robót wyko?czeniowych (przysypanie ziemi?, uporz?dkowanie placu budowy oraz maskowanie). Na dzie? 28 sierpnia 1939 r. stopie? zaawansowania prac umocnie? M?awa przedstawia? si? nast?puj?co: planowana liczba obiektów: 93, uko?czonych: 45, w trakcie budowy: 18. Wspominana jest równie? liczba 7 schronów drewnianych.

?ród?a:

1. R. Juskiewicz, Bitwa pod M?aw? 1939, Mazowiecki O?rodek Bada? Naukowych, Ksi??ka i Wiedza 1979, s. 60.
2. A. Aksamitowski, W. Zalewski, M?awa 1939, Warszawa 2008, s. 21.
3. R. Juskiewicz, Bitwa pod M?aw? 1939, Mazowiecki O?rodek Bada? Naukowych, Ksi??ka i Wiedza 1979, s. 165.
4. Ibidem.
5. R. Juskiewicz, Bitwa pod M?aw? 1939, Mazowiecki O?rodek Bada? Naukowych, Ksi??ka i Wiedza 1979, s. 38.
6. R. Juskiewicz, Wrzesie? 1939 r. na Mazowszu Pó?nocnym, Ciechanów 1987, s. 104.
7. R. Juskiewicz, Wrzesie? 1939 r. na Mazowszu Pó?nocnym, Ciechanów 1987, s. 104.

Adres źródłowy: <https://mlawa.pl/arttykul/uniszki-zawadzkie-mauzoleum-zolnierzy-wrzesnia>